

УДК 342.565:347.96

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-9\(51\)-873-880](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-9(51)-873-880)

Берч Вероніка Вікторівна кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства, Ужгородський національний університет, <https://orcid.org/0000-0002-3837-4724>

ДО ПИТАННЯ ПРО КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРИСЯЖНОГО: ДОКТРИНАЛЬНІ ЗАСАДИ

Анотація. Встановлено, у сучасному українському законодавстві присяжний розглядається як учасник судового процесу, який виконує роль колективного суб'єкта реалізації судової влади та бере участь у судовому провадженні разом із професійними суддями. Присяжні забезпечують соціальну легітимність судових рішень, адже їхня участь у процесі дає змогу суспільству безпосередньо впливати на відправлення правосуддя.

Зауважено, відсутність юридичної освіти може створити певні труднощі для присяжних, оскільки вони повинні діяти у межах закону, часто без глибокого розуміння юридичних принципів та термінів. Проте, це також є однією з ключових рис інституту присяжних: вони представляють пересічних громадян, які приносять до судової зали життєвий досвід, допомагаючи забезпечити справедливість у прийнятті рішень.

Визначено, вплив вікового фактору, етнічного походження, релігійних переконань та мовних навичок присяжних на перебіг судового провадження мають значний вплив на процес комунікації в рамках судового процесу. Зокрема, важливими стають такі фактори, як життєвий досвід, ставлення до державно-владних органів, релігійні переконання (за наявності) та рівень довіри до конституційних і правових норм, частиною яких є інститут присяжних.

Резюмовано, конституційно-правовий статус присяжного – це його правове становище у контексті права народу брати безпосередню участь у реалізації судової влади, що включає комплекс закріплених прав, обов'язків, відповідальності та гарантій, які надають йому можливість брати участь у розгляді судових справ як рівноправного учасника судового процесу. Статус присяжного гарантує його право на оцінку доказів, ухвалення рішень і забезпечення справедливості судового розгляду, одночасно покладаючи на нього обов'язок дотримуватися принципів законності, неупередженості та об'єктивності. Незалежність присяжного захищена державою, що виключає вплив з боку інших учасників процесу, органів державної влади, ЗМІ чи громадськості.

Ключові слова: конституційно-правовий статус, присяжний, участь народу у реалізації судової влади.

Berch Veronika Viktorivna Candidate of Legal Sciences, Associate Professor of the Department of Constitutional Law and Comparative Jurisprudence, Uzhhorod National University, <https://orcid.org/0000-0002-3837-4724>

ON THE CONSTITUTIONAL AND LEGAL STATUS OF JURORS: DOCTRINAL PRINCIPLES.

Abstract. It is established that, under contemporary Ukrainian legislation, a juror is considered a participant in the judicial process who acts as a collective subject in the exercise of judicial power and participates in court proceedings alongside professional judges. Jurors ensure the social legitimacy of judicial decisions, as their participation allows society to directly influence the administration of justice.

It is noted that the lack of legal education can create certain difficulties for jurors, as they must operate within the law, often without a deep understanding of legal principles and terminology. However, this is also one of the key features of the jury system: they represent ordinary citizens who bring their life experience into the courtroom, helping to ensure fairness in decision-making.

The impact of factors such as age, ethnic background, religious beliefs, and language skills of jurors on the course of court proceedings significantly affects communication within the judicial process. Specifically, factors such as life experience, attitude towards state authorities, religious beliefs (if any), and level of trust in constitutional and legal norms, which include the institution of jurors, become important.

In summary, the constitutional and legal status of a juror is their legal position within the context of the people's right to directly participate in the exercise of judicial power. This status includes a set of rights, duties, responsibilities, and guarantees that enable them to participate in the consideration of court cases as equal participants in the judicial process. The status of a juror guarantees their right to evaluate evidence, make decisions, and ensure the fairness of the judicial process, while also imposing the duty to adhere to the principles of legality, impartiality, and objectivity. The independence of jurors is protected by the state, which excludes influence from other participants in the process, state authorities, media, or the public.

Keywords: constitutional and legal status, juror, people's participation in the exercise of judicial power.

Постановка проблеми. Інститут присяжних має глибоке історичне коріння та розвивається як механізм контролю громадськості над судовою

гілкою влади, що сприяє прозорості й довірі до судової системи. В умовах правової держави присяжні виконують важливу функцію – вони залучаються до розгляду кримінальних та цивільних справ, сприяючи справедливості та забезпеченню верховенства права.

Правовий статус присяжних визначає їхні права, обов'язки, відповідальність та гарантії, що надають їм змогу ефективно виконувати свої функції у межах судового процесу. Конституційно-правовий статус присяжних регламентований національним законодавством і включає як правові норми, що визначають їх повноваження, так і механізми захисту незалежності.

У сучасному українському законодавстві присяжний розглядається як учасник судового процесу, який виконує роль колективного суб'єкта реалізації судової влади та бере участь у судовому провадженні разом із професійними суддями. Присяжні забезпечують соціальну легітимність судових рішень, адже їхня участь у процесі дає змогу суспільству безпосередньо впливати на відправлення правосуддя.

Актуальність дослідження конституційно-правового статусу присяжних обумовлена необхідністю вдосконалення законодавства та практики застосування цього інституту в Україні. З огляду на євроінтеграційні прагнення країни та імплементацію міжнародних стандартів у правову систему, важливо переглянути роль присяжних у контексті забезпечення їх незалежності, неупередженості та відповідальності. Тема дослідження є особливо важливою у контексті реформування судової системи України, що триває на сучасному етапі розвитку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджувана проблематика була предметом наукового аналізу таких учених як: В. Городовенко, І. Русанова, А. В. Тернавська, О. Хотинська-Нор, О. Щербанюк та ін.

Метою статті є дослідження доктринальних підходів до визначення конституційно-правового статусу присяжного.

Виклад основного матеріалу. Поняття «статус» походить від латинського слова, що вказує на правове становище або позицію та означає сукупність прав і обов'язків, що визначають положення індивіда або юридичної особи в рамках правового поля. Зазначене поняття охоплює її права та обов'язки, що впливають на взаємодію з іншими особами та організаціями в суспільстві [1, с. 625].

В. Копейчиков підкреслював, що місце і роль особи визначаються через її правовий статус, котрий дозволяє з'ясувати, як фактично і юридично позиціонована людина в громадянському суспільстві. Іншими словами, правовий статус допомагає зрозуміти, які права та обов'язки має індивід, як він взаємодіє з іншими членами суспільства і які можливості перед ним відкриваються внаслідок такої взаємодії [2].

С. Катаєв описує досліджуване поняття як сукупність прав і обов'язків, які визначають юридичне становище суб'єктів, зокрема, таких як фізична

особа, державний орган чи міжнародна організація. Зазначене поняття охоплює усі аспекти правового становища, які формують функціональні можливості суб'єкта. Статус формує правову позицію і роль суб'єкта, впливаючи на його можливості і обов'язки в межах суспільства або на міжнародній арені [3].

Правовий статус являє собою багатогранну і складну категорію, яка відображає систему взаємозв'язків між особистістю та суспільством, громадянином і державою, а також індивідом і колективом, включаючи інші соціальні взаємодії [4]. Важливість цієї категорії полягає у визначенні місця особи в правовій системі та регулюванні її прав, обов'язків і відповідальності в контексті суспільних відносин. Усвідомлення взаємозв'язку між особистістю та суспільством дозволяє більш повно розкрити сутність правового статусу, підкреслюючи його ключову роль у забезпеченні гармонійного функціонування соціуму.

На думку Л. Москвич, статус суб'єкта слід розглядати як сукупність соціальних можливостей, які йому доступні. Власне, визначається такий статус обсягом і характером цих можливостей, які, в свою чергу, залежать від ролі та соціальної функції, що виконується суб'єктом у суспільстві [5]. Обсяг цих можливостей може варіюватися в залежності від того, яку роль чи функцію виконує суб'єкт. Відтак, статус суб'єкта не є сталим чи незмінним, а динамічно змінюється залежно від соціальної функції та ролі, яку він займає у суспільстві.

Д. О. Карпенко під правовим статусом розуміє правове положення суб'єкта права, яке визначається нормами чинного законодавства. З його точки зору, кожна особа або суб'єкт у правовій системі має певне місце, встановлене законами, що регулюють його права, обов'язки та повноваження. Правове положення визначає, як суб'єкт може діяти в межах правових норм, які права та свободи йому надані, а також які обов'язки на нього покладаються. Таким чином, правовий статус суб'єкта права визначається його взаємовідносинами з іншими суб'єктами та державою на основі закріплених законодавчих норм [6].

М. В. Кравчук вважає, що правовий статус особи – це система всіх суб'єктивних юридичних прав, свобод і обов'язків, які надаються громадянину. Правовий статус закріплюється в чинному законодавстві та інших правових актах, які формують і регулюють права та обов'язки особи, та передбачає, як особа може реалізовувати свої права, виконувати обов'язки та взаємодіяти з іншими суб'єктами права в суспільстві [7].

Правовий статус як юридична категорія встановлює стандарти можливої та необхідної поведінки, які необхідні для забезпечення нормальної життєдіяльності у соціальному середовищі та визначає, які дії і поведінка є допустимими та очікуваними у конкретних правових ситуаціях, а також формують юридичні обов'язки та права особи, щоб забезпечити гармонійне

функціонування суспільства. Правовий статус характеризує реальну взаємодію між державою та особою, що передбачає не лише законодавчу регламентацію, але й фактичний рівень і спосіб взаємодії суб'єкта з державними органами, а також реалізацію його прав і обов'язків у реальному житті [8, с. 78].

Ю. П. Битяк підкреслює, що правовий статус особи не обмежується лише правами, обов'язками та свободами, але і також передбачає гарантії реалізації цих прав і відповідальність за невиконання обов'язків. Гарантії виступають важливим елементом правового статусу, оскільки забезпечують фактичне виконання й захист прав і свобод особи, встановлених законом. Держава зобов'язана створювати умови та механізми для їх реалізації. Водночас, відповідальність за невиконання обов'язків є невід'ємною складовою правового статусу, яка передбачає наслідки для особи у випадку порушення нею своїх зобов'язань [9].

На переконання Н. Крестовської та Л. Матвєєвої, правовий статус суб'єкта ґрунтується на його фактичному соціальному статусі, а тому є відображенням реального становища людини у певній системі суспільних відносин. Відтак, правовий статус не є чимось відокремленим від фактичного соціального статусу, однак є його правовим вираженням і формалізацією, яка визначає, як саме соціальні відносини та становище особи в суспільстві впливають на її права та обов'язки [10].

М. І. Мельник зазначає, що структура правового статусу особи складається з кількох ключових компонентів, кожен з яких відіграє важливу роль у визначенні правового становища індивіда. Правосуб'єктність людини є основоположним елементом правового статусу. Зазначене поняття охоплює здатність особи бути учасником правовідносин, що включає як правоздатність (можливість мати права та обов'язки), так і дієздатність (здатність реалізовувати ці права та обов'язки). Принципи конституційно-правового статусу людини, у свою чергу, відображають основні засади, на яких базується правовий статус особи в Конституції та інших основоположних правових актах. Центральними елементами правового статусу є права і свободи, обов'язки людини і гарантії їх реалізації [11].

У рамках судового провадження конституційно-правовий статус присяжного прирівнюється до статусу професійного судді. Роль присяжних вважається критично важливою для забезпечення справедливого розгляду, і вони мають не лише обов'язок, але і право на об'єктивність і незалежність у своїх рішеннях.

Обов'язок присяжних полягає в тому, щоб при прийнятті рішень вони базувалися лише на представлених доказах та фактах справи, без упереджень і особистих переконань. Зазначене зобов'язує їх аналізувати всі аспекти справи без зовнішнього впливу. Натомість *право на об'єктивність і незалежність*

надає присяжним можливість приймати рішення, які ґрунтуються виключно на справедливому оцінюванні доказів і відповідно до закону. Присяжні мають право приймати рішення без жодних побоювань, що є гарантією їхньої неупередженості.

Присяжні, хоча і не мають юридичної освіти, виконують надзвичайно важливу роль у судовому процесі. Їх завдання полягає в тому, щоб розглядати фактичні обставини справи, аналізувати представлені докази, і на основі цього приймати рішення [12]. Відсутність юридичної освіти може створити певні труднощі для присяжних, оскільки вони повинні діяти у межах закону, часто без глибокого розуміння юридичних принципів та термінів. Проте, це також є однією з ключових рис інституту присяжних: вони представляють пересічних громадян, які приносять до судової зали життєвий досвід, допомагаючи забезпечити справедливість у прийнятті рішень. Участь присяжних у судовому процесі є складним і відповідальним завданням, оскільки вони повинні об'єктивно оцінити докази, враховуючи всі обставини справи, і винести у єдиній колегії із професійними суддями рішення, яке буде на їх переконання максимально наближене до правової істини.

Підкреслимо, що вплив вікового фактору, етнічного походження, релігійних переконань та мовних навичок присяжних на перебіг судового провадження мають значний вплив на процес комунікації в рамках судового процесу. Зокрема, важливими стають такі фактори, як їхній життєвий досвід, ставлення до державно-владних органів, релігійні переконання (за наявності) та рівень довіри до конституційних і правових норм, частиною яких є інститут присяжних.

Крім того, сучасне розуміння ролі присяжних усе частіше враховує вплив відмінностей віку на здатність сприймати інформацію. Зокрема, сприйнятливість до тривалих усних викладів доказів і аргументів може змінюватися в залежності від покоління, до якого належать присяжні, що може мати вплив на їхні рішення, ухвалені в рамках судового процесу. Тому, щоб забезпечити справедливий і неупереджений розгляд справ, важливо враховувати ці фактори під час формування складу присяжних [13; 14].

Висновки. Конституційно-правовий статус присяжного – це його правове становище у контексті права народу брати безпосередню участь у реалізації судової влади, що включає комплекс закріплених прав, обов'язків, відповідальності та гарантій, які надають йому можливість брати участь у розгляді судових справ як рівноправного учасника судового процесу. Статус присяжного гарантує його право на оцінку доказів, ухвалення рішень і забезпечення справедливості судового розгляду, одночасно покладаючи на нього обов'язок дотримуватися принципів законності, неупередженості та об'єктивності. Незалежність присяжного захищена державою, що виключає вплив з боку інших учасників процесу, органів державної влади, ЗМІ чи громадськості.

Література:

1. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ, 1998. Т. 5: П-С. 2003. 736 с.
2. Копейчиков В.В. Правознавство : [підруч.]. Київ. Юрінком Інтер, 2006. URL: <http://ebk.net.ua/Book/BookPravothnavstvo/Glava15/Terminu.htm>
3. Катаєв С.Л. Статус. Політологічний енциклопедичний словник / За ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ, 2004.
4. Щерба В.М. Правовий статус присяжного. *Митна справа. Науково-аналітичний журнал*. Національний університет «Одеська юридична академія». 2013. Спец. вип. С. 64–69.
5. Москвич Л.М., Подкопаєв С.В., Прилуцький С.В. Статус судді: питання теорії та практики. Харків, 2004. 360 с.
6. Карпенко Д.О. Основи трудового права : [навч. посіб.]. Київ: А.С.К., 2003. 656 с.
7. Кравчук М.В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права : [навч. посіб.]. 3-тє вид., змін. й доп. Тернопіль : Карт-бланш, 2002. 247 с.
8. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. Київ, 2006. 729 с.
9. Адміністративне право України : [підруч. для юрид. вузів і фак.] / за ред. Ю. П. Битяка. Харків : Право, 2000. 520 с.
10. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. Київ, 2015. 584 с.
11. Мельник М.І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність : [навч. посіб.]. Київ : Атіка, 2002. 576 с.
12. Justice Roslyn Atkinson 'Juries in the 21st Century: Making the bulwark better' (2009) May Proctor 23.
13. The Hon Justice Michael Kirby AC CMG "Judging: Reflections on the moment of decision" (Speech delivered at the Fifth National Conference on Reasoning and Decision-Making, Wagga Wagga, 4th December 1998) URL: http://www.highcourt.gov.au/speeches/kirbyj/kirbyj_charles.htm.
14. INNOVATIVE STRATEGIES IN RISK MANAGEMENT AND CRISIS RESPONSE IN BUSINESS М Артемчук, Г Рачинська, Г Мазур, І Кирчата, М Ксенофонтова Financial and credit activity: problems of theory and practice 4 (57), 381-393.

References:

1. Shemshuchenko, Yu.S. (2003). *Yurydychna entsyklopediia [Legal encyclopedia]*. (Vols. 1-6). Kyiv [in Ukrainian].
2. Kopieichykov, V.V. (2006). *Pravoznavstvo [Jurisprudence]*. Kyiv: Yurinkom Inter. Retrieved from <http://ebk.net.ua/Book/BookPravothnavstvo/Glava15/Terminu.htm> [in Ukrainian].
3. Kataiev, S.L. (2004). *Politolohichni entsyklopedychnyi slovnyk Political science encyclopedic dictionary*. Kyiv [in Ukrainian].
4. Shcherba, V.M. (2013). *Pravovyi status prysiazhnogo [Legal status of a juror]*. *Mytna sprava. Naukovo-analitychnyi zhurnal* – Customs case. Scientific and analytical magazine, Special issue, 64-69 [in Ukrainian].
5. Moskvych, L.M., Podkopaiev, S.V. & Prylutskyi, S.V. (2004). *Status suddi: pytannia teorii ta praktyky [The status of the judge: issues of theory and practice]*. Kharkiv [in Ukrainian].
6. Karpenko, D.O. (2003). *Osnovy trudovoho prava [Fundamentals of labor law]*. Kyiv: A.S.K. [in Ukrainian].

7. Kravchuk, M.V. (2002). *Teoriia derzhavy i prava. Problemy teorii derzhavy i prava* [Theory of the state and law. Problems of the theory of the state and law]. Ternopil : Kart-blansh [in Ukrainian].

8. Zaichuk, O.V. & Onishchenko, N.M. (2006). *Teoriia derzhavy i prava. Akademichnyi kurs* [Theory of the state and law. Academic course]. Kyiv [in Ukrainian].

9. Bytiak, Yu.P. (2000). *Administratyvne pravo Ukrainy* [Administrative law of Ukraine]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

10. Krestovska, N.M. & Matvieieva, L.H. (2015). *Teoriia derzhavy i prava. Pidruchnyk. Praktykum. Testy* [Theory of the state and law. Textbook. Practicum. Tests]. Kyiv [in Ukrainian].

11. Melnyk, M.I. (2002). *Pravookhoronni orhany ta pravookhoronna diialnist* [Law enforcement agencies and law enforcement activities]. Kyiv: Atika [in Ukrainian].

12. Justice Roslyn Atkinson 'Juries in the 21st Century: Making the bulwark better' (2009) May Proctor 23 [in English].

13. The Hon Justice Michael Kirby AC CMG "Judging: Reflections on the moment of decision" (Speech delivered at the Fifth National Conference on Reasoning and Decision-Making, Wagga Wagga, 4th December 1998) Retrieved from http://www.highcourt.gov.au/speeches/kirbyj/kirbyj_charles.htm [in English].

14. INNOVATIVE STRATEGIES IN RISK MANAGEMENT AND CRISIS RESPONSE IN BUSINESS M Artemchuk, G Rachynska, G Mazur, I Kirchata, M Ksenofontova Financial and credit activity: problems of theory and practice 4 (57), 381-393.